

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 15/1 2026 s. 232-248, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

ORHAN KEMAL'İN MURTAZA ROMANINDA GÖÇ, KİMLİK VE ÖTEKİLEŞTİRME

Müberra BAĞCI*

Geliş Tarihi: 23 Haziran 2025

Kabul Tarihi: 6 Kasım 2025

Öz

Orhan Kemal'in 1952 yılında yayımlanan *Murtaza* romanı, göçmen kökenli bir bireyin kimlik inşasını, aidiyet arayışını ve ötekileştirilme sürecini ele alır. Romanın merkezinde yer alan Murtaza karakteri, muhacir geçmişi nedeniyle toplumla kurduğu ilişkide sürekli olarak sınanan ve sorgulanan bir figürdür. Murtaza'nın kimliği; ahlaki değerler, devlete sadakat, otoriteye bağlılık ve ailevi belleğe dayalı anlatılar aracılığıyla şekillenir. Bu kimlik inşa süreci, toplumsal kabule ulaşamamanın yanı sıra bireyin kendi değer dünyası ile çevresindeki baskın normlar arasındaki çatışmayı da ortaya koyar. Roman boyunca Murtaza; dili, davranışları, ideolojik yönelimi, sınıfsal konumu ve temsil ettiği değer yargıları nedeniyle farklı toplumsal kesimler tarafından ötekileştirilir. Göç, fiziksel bir yer değiştirmeden ziyade kimlik krizleri, aidiyet bunalımları ve ötekileştirmenin sürekli yaşandığı bir süreç olarak ele alınır. Roman, göçmen olmanın bireysel psikolojide ve toplumsal yapıda nasıl karşılandığını sorgulayan eleştirel bir edebî metin olarak öne çıkar. Bu çalışma, *Murtaza*'daki göç deneyiminin kimlik ve ötekileştirme temaları çerçevesinde kuramsal bir perspektifle değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Orhan Kemal, Murtaza, göç, mübadele, kimlik.

MIGRATION, IDENTITY AND OTHERING IN ORHAN KEMAL'S NOVEL MURTAZA

Abstract

Orhan Kemal's novel *Murtaza* (1952) examines the identity formation, quest for belonging, and experiences of marginalization of an individual of migrant origin. The protagonist, Murtaza, is constantly tested and questioned in his relationship with society due to his migrant background. His identity is shaped by moral values, loyalty to the state, obedience to authority, and familial memory. This process reveals the tension between personal value systems and dominant social norms. Throughout the novel, Murtaza is marginalized by different social groups because of his language, behavior, ideological stance, and class position. Migration is portrayed not merely as physical displacement but as an ongoing experience marked by identity crises and belonging problems. This study aims to analyze the migration experience in *Murtaza* within a theoretical framework focusing on identity and othering.

* Dr. Öğr. Üyesi; Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, muberra.bagci@ege.edu.tr, ROR ID: [02eaafc18](https://orcid.org/02eaafc18).

Keywords: Orhan Kemal, Murtaza, migration, population exchange, identity.

Giriş

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi anlayış, özellikle 1940'lı yıllardan itibaren ekonomik eşitsizlikler, sınıf çatışmaları ve emek-sermaye ilişkileri gibi toplumsal meseleleri odağına alarak belirgin bir yönelim kazanmıştır. Bu anlayışın önemli temsilcilerinden biri olan Orhan Kemal, eserlerinde işçiler, memurlar, küçük esnaf ve göçmenler gibi alt sınıflara mensup bireylerin gündelik yaşam mücadelelerine yer verir. Bu yönüyle Orhan Kemal, toplumcu gerçekçiliği salt bir ideolojik duruş olarak değil, aynı zamanda yaşamın içinden beslenen bir anlatı biçimi olarak kurgular.

Orhan Kemal'in 1952'de yayımlanan *Murtaza* romanı, başkişisi ve sunduğu toplumsal eleştirilerle yazarın en dikkat çekici eserlerinden biridir. Roman, gece bekçisi Murtaza aracılığıyla bürokratik işleyişi, otorite anlayışını ve bireysel kimlikle toplumsal roller arasındaki çatışmayı görünür kılar. Aynı zamanda göçmenlik, aidiyet ve yabancılaşma gibi temaları da işler. Murtaza yalnızca birey değil, aynı zamanda dönemin otoriter devlet anlayışının alt sınıflardaki yansımadır. Onun muhacir kökeni ise toplumsal kabulünü sürekli sorgulayan bir unsur olarak romana derinlik kazandırır.

Romanın değerlendirilmesinde 1923 Türk-Yunan nüfus mübadelesi önemli bir tarihsel arka plan sunar. Lozan Antlaşması'na ek olarak imzalanan bu sözleşmeyle Türkiye'deki Rumlar ve Yunanistan'daki Müslümanlar zorunlu yer değişimine tabi tutulmuş, bu süreç bireysel ve toplumsal düzeyde derin izler bırakmıştır. Mübadele yalnızca demografik bir dönüşüm değil; aynı zamanda kimlik, aidiyet, bellek ve yersizlik gibi kavramların edebî metinlerde sorgulanmasına neden olan bir kırılma noktasıdır. *Murtaza* romanında da karakterin mübadil geçmişi, onun otoriteyle ilişkisini, davranış biçimlerini ve toplumla kurduğu bağları doğrudan etkileyen belirleyici bir faktördür.

Çalışmanın temel amacı, *Murtaza* romanında 1923 Türk-Yunan nüfus mübadelesinin kimlik ve ötekileştirme bağlamındaki yansımalarını incelemektir. Bu çerçevede roman, nitel analiz yöntemiyle ve metne odaklı bir yaklaşımla değerlendirilecek tarihsel arka planla ilişkilendirilerek yorumlanacaktır. Kuramsal temelde ise Maurice Halbwachs'ın kolektif bellek kuramı, Zygmunt Bauman'ın modern toplum analizleri ve Pierre Bourdieu'nün "sembolik şiddet" kavramı kullanılacaktır. Böylece roman, yalnızca sınıfsal çatışmaların değil, aynı zamanda yerinden edilme ve bellek kaybı gibi travmatik süreçlerin de edebî temsili olarak ele alınacaktır.

Maurice Halbwachs, belleğin bireysel değil, toplumsal çerçeveler içinde şekillendiğini savunarak hafızanın kolektif doğasına dikkat çeker. *Kolektif Bellek* (Halbwachs, 2023) ve *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi* (Halbwachs, 2022) adlı eserlerinde bireyin geçmişi hatırlama biçimlerinin toplumsal aidiyetler, gruplar ve mekânsal bağlarla belirlendiğini ortaya koyar.

Bauman, modern toplumlarda kimliği sabit bir yapı değil, sürekli müzakere edilen, kırılğan ve çoğu zaman bireyin kontrolü dışında şekillenen bir süreç olarak tanımlar. Ona göre kimlik, bireyin hem kendi tercihleri hem de dış baskılar arasında kurmaya çalıştığı bir aidiyet biçimidir. Keşfedilmekten çok inşa edilen; sabit değil, değişken, daima tamamlanmaya çalışılan bir oluşumdur. Ancak bu çaba, kimliğin hiçbir zaman tam bir bütünlüğe ulaşamayacağı gerçeğiyle çelişir; kimlik hep eksik ve parçalı kalır (Bauman, 2017, s. 25).

Bauman'ın "yersiz-yurtsuzluk" kavramı da göçmenin hem fiziki hem de simgesel düzeyde dışlandığını ifade eder (Bauman, 2017, s. 22). Bu çerçevede Murtaza, yerinden edilmiş bir bireyin ait olma mücadelesi ile dışlanma arasında sıkışan kimliğini görünür kılar. Onun devlete bağlılığı, otoriteye sadakati ve geleneksel anlatılara yaslanarak inşa etmeye çalıştığı benlik, Bauman'ın tarif ettiği bu kırılma zeminde tutunma arzusunun bir yansımasıdır.

Roman, bireyin kimliğini yeniden kurmaya çalıştığı ancak ne geçmişe ne de içinde yaşadığı topluma ait olabildiği ikili bir aidiyetsizlik durumunu anlatır. Murtaza'nın aidiyet arayışı, göçmen geçmişinden kaynaklanan bir eksiklik duygusunu telafi etme çabasıdır. Bu yönüyle roman, kimliğin sabit bir öz değil; tarihsel, toplumsal ve ideolojik mücadelelerin keşiminde şekillenen bir inşa süreci olduğunu gösterir.

Bourdieu'nün "sembolik şiddet" kavramı ise bireyin kendisine yöneltilen tahakkümü içselleştirip bunu doğal ve hak edilmiş sayması üzerinden açıklanır (Bourdieu, 2014, s. 49-53). Her ne kadar Bourdieu bu kavramı daha çok eril tahakküm bağlamında geliştirmiş olsa da Murtaza örneğinde sembolik şiddet sınıfsal bir düzlemde de okunabilir. Karakterin otoriteye körü körüne bağlılığı, görev bilinciyle kendini var etme çabası ve dışlanmış konumunu sorgulamadan benimsemesi, bu görünmez ve içselleştirilmiş şiddet biçiminin edebiyattaki tezahürüdür.

1. Göçmen Kimliğinin İnşası

Romanın başkışisi Murtaza, Yunanistan'ın Alasonya kasabasından annesi ve erkek kardeşiyle birlikte 1925 yılında Türkiye'ye zorunlu göç etmiştir. Murtaza, göçmen kimliğiyle aidiyet kurmakta zorlanan, değişen toplumsal koşullar içinde varlık göstermeye çalışan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Roman boyunca kimliğini farklı eksenlerde inşa etmeye çalışır. Bu inşa süreci, hem bireysel hem de toplumsal dinamikler tarafından şekillenir. Murtaza'nın kimliği bir yandan ahlaki değerler üzerinden toplum tarafından tanımlanırken diğer yandan devlet sadakati, otoriteye bağlılık ve ailevi geçmiş gibi unsurlar aracılığıyla yeniden kurulur. Aşağıdaki bölümlerde, bu kimlik inşası "Budala Murtaza", "Bekçi Murtaza", "Kontrol Murtaza" ve "Şehit Dayısının Gölgesindeki Murtaza" olmak üzere dört temel yönüyle incelenecektir.

1.1. Ahlaki Değerler Üzerinden Kurulan Kimlik: "Budala Murtaza"

Bireyin kimliği yalnızca kişisel deneyimlerle değil; içinde bulunduğu topluluğun değerleri ve kolektif belleğiyle şekillenir. Maurice Halbwachs'a göre birey, geçmişi toplumsal çerçeveler aracılığıyla hatırlar (Halbwachs, 2023, s. 30). *Murtaza* romanında karakterin kimliği yalnızca göçmen geçmişiyse değil, bu geçmişin temsil ettiği ahlaki değerlerle de kurulur.

Murtaza, dayısından devraldığı kahramanlık anlatılarını birer anı değil, kimliğinin temel dayanakları olarak içselleştirir. Disiplin, vatan sevgisi ve düzen gibi kavramlara sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak bu değerler, dönemin değişen koşullarıyla çatışınca Murtaza'nın doğruları, toplumun gözünde "budalalık" olarak nitelenir. Onun ahlaki ısrarı, ekonomik gerçekliklerle çatıştıkça yalnızlaşmasına yol açar.

Mübadele, mübadillerin ekonomik düzenlerini sarsmış; onları yeni yurtlarında sermayeden ve sosyal ağlardan yoksun bırakmıştır. *Murtaza* romanı, bir mübadilin sınıf atlama ve hayatta kalma çabasını anlatırken çalışmayı yalnızca geçim aracı değil, varoluş biçimi olarak sunar. Otoriteye bağlılık ise bu güvencesizliğe karşı bir tutunma stratejisine dönüşür.

Ailenin göç süreci aktarılırken bazı mübadillerin simsarlar aracılığıyla haksız kazanç elde ettikleri anlatılır. Murtaza, göç sürecinde hem annesi hem hemşehrileri tarafından ekonomik kazanç fırsatlarına yönlendirilse de bunu reddeder. Onun için vatan sevgisi ve şeref, mal ve mülkten daha değerlidir. Bu etik duruş, zamanla sistemin dışında kalmasına ve “budala” olarak anılmasına neden olur.

Roman, mübadele sonrası ortaya çıkan sınıf farklarını ve fırsat eşitsizliklerini eleştirir. Murtaza'nın en büyük kırgınlığı, çıkarlarını önceleyen hemşehrilerine yöneliktir. İskan Dairesi'ne başvurusunda söylediği sözler, onun maddi yoksunluğu, soylu bir geçmişle telafi etme çabasını yansıtır: “Ne lazım tarla? Ne lazım konak? Yeter bana dayım Hasan Bey'in mübarek kanı.” (Kemal, 2015, s. 17)¹. Bu söylem, Murtaza'nın kimliğini kutsal bir geçmiş anlatısı üzerinde kurduğunu gösterir. Kardeşinin “Mübadeleye hâlâ yanarım be yenge. Oldu çulsuz hemşehrilerimizin çoğu milyoner şimdi...” (s. 241) sözü ahlaki çöküşün bir özetidir. Murtaza ise doğruluk ısrarı nedeniyle hem dışlanır hem de alaya alınır.

Sonuç olarak Murtaza, ekonomik eşitsizlikleri yalnızca sınıfsal değil, ahlaki bir mesele olarak da ele alır. Onun “budalalığı”, bireysel bir zaaftan ziyade dönemin değer sistemine yönelik eleştirel bir duruştur.

1.2. Devlete Sadakat Üzerine Kurulu Kimlik: “Bekçi Murtaza”

Zorunlu göç, bireylerde sadece mekânsal değil, aynı zamanda kimliksel bir belirsizlik yaratır. Yeni topluma uyum çabası içinde devlet, mübadiller için hem güvenlik hem de aidiyetin temel kaynağı hâline gelir. Bu bağlamda Murtaza, kimlik boşluğunu devlete mutlak sadakatle doldurmaya çalışan bir figür olarak karşımıza çıkar.

Murtaza, cumhuriyetin “ideal yurttaş” modeline sıkı sıkıya bağlanır. Devleti sorgusuzca sahiplenir, görevlerini varoluşsal bir zorunlulukla yerine getirir. Bu sadakat, bireysel aklı ve özgür iradeyi baskılayan bir mekanizmaya dönüşür. Otoriteyle özdeşleşen bu tutum, Murtaza'yı yalnızlaştırır ve zamanla “budala” olarak görülmesine neden olur.

“Yukarıda Allah, Ankara'da Devlet hem de Hükümet, burada da Murtaza!” cümlesi roman boyunca tekrar eden bir laytmotif olarak Murtaza'nın içselleştirdiği otorite yapısını ortaya koyar. Bu ifade, onun kendisini otoritenin ardından gelen yerel bir temsilci olarak konumlandığını ve bu hiyerarşik düzende görevini varoluşsal bir temele oturttuğunu gösterir. Murtaza'nın kimliği, bireysel özelliklerden çok, devletin küçük bir yansıması olarak anlam kazanır (Bağcı, 2022, s. 693). Bu tutum, Nigel Thrift'in “Yeşucu söylem” kavramıyla örtüşür; düzenin sorgulanmadan meşrulaştırıldığı ve bireyin uyumunun makbul görüldüğü bir zihniyeti yansıtır (Bauman, 2024a, s. 92). Murtaza, bu söylemin mahalledeki temsilcisi olarak görevini varoluşsal bir misyon gibi görür.

Murtaza'nın mahallede düzen sağlama çabası, bireyleri bile “devletin malı” olarak görmesine yol açar: “Bu çocuklar devletin malıdır... Kurşun atacaklar düşmana!” (s. 14). Toplumun ihtiyaçları değil, devletin talepleri önceliklidir. Görev anlayışıyla kendisini otoritenin yerel temsilcisi gibi gören Murtaza, bir sarhoşla karşılaşmasında bunu şu sözlerle ifade eder: “Yukarıda Allah, Ankara'da Devlet hem de Hükümet, burada da ben!” (s. 39). Ancak toplum, onu yalnızca “bir mahalle bekçisi” olarak görür. Bu durum, bireyin kendilik algısı ile toplumun onu algılayışı arasındaki kopuşu gözler önüne serer.

¹ Bu çalışmada romandan yapılan tüm alıntılar için bk. (Kemal, 2015); metin içindeki göndermelerde yalnızca sayfa numarası verilmiştir.

Murtaza'nın "kılıksız" bir vatandaşı tartaklaması ve düdüğüyle mahalleyi alarma geçirmesi, onun otoriteyle özdeşleşme arzusunun görünür kılar. "Muhacir Murtaza" olarak anılması hem göçmen kimliğine hem de toplumun ona biçtiği "öteki" konumuna işaret eder. Görev onun için sadece bir iş değil, kimliğini inşa ettiği ideolojik bir alandır.

Toplumun okumuş kesimi, bu bireysel iktidar alanını sorgular: "Alt tarafı bir mahalle bekçisi... Kendini cumhurreisi belliyor!" (s. 41) Bu sözler, Murtaza'nın toplum içindeki konumuna dair algıyla onun kendilik inşası arasındaki çelişkiyi gözler önüne serer. Murtaza, otoriteye duyduğu bağlılıkla kendi varlığını yüceltmeye çalışırken çevresi onu abartılı, komik ve gerçeklikten kopuk bir figür olarak görür. Bu yönüyle söz konusu alıntı, toplumun Murtaza'ya verdiği tepkinin sınıfsal ve kültürel bir mesafe içerdiğini, onun ise bu mesafeyi otoriteyle özdeşleşerek kapatmaya çalıştığını gösterir. Oysa bu çaba, toplumun gözünde meşru değil, gülünç ve rahatsız edici bulunur.

Sonuç olarak *Murtaza* romanı, bireyin kaybolan aidiyetini yeniden kurma çabasının, otoriteyle özdeşleşme üzerinden nasıl işlediğini; ancak bu çabanın bireyi hem yalnızlaştıran hem de komikleştiren bir kimlik krizine sürüklediğini gözler önüne serer. Orhan Kemal, Murtaza karakteri aracılığıyla yalnızca otoritenin değil, aynı zamanda ahlaki bir duruşun da temsilini sunar.

Murtaza, komik bir tip olmakla birlikte, örneğin, bir soytarı mıdır? ... Hayır! Peki, nedir Murtaza? Murtaza bence, elleri üzerinde yürümeyi olağan saymaya başlamış bir toplum, belki de bir dünyada, ayakları üzerinde yürüyen, bakışlarını da böyle yürümeye zorlayan, kendi kendine inanmış bir kişidir. (Uğurlu, 1972, s. 200)

Yazarın ifadesi, karakterin trajikomik görüntüsüne rağmen bozulmuş bir dünyada doğrularından taviz vermeyen bir birey olduğunu vurgular. Bu nedenle Murtaza, yalnızca otoriteye bağlı bir figür değil; yozlaşmış değerlere karşı kendi doğrularını korumaya çalışan, fakat bu duruşu nedeniyle toplumun dışladığı bir birey olarak karşımıza çıkar.

1.3. Otorite Temelli Kimlik İnşası: "Kontrol Murtaza"

Bauman'a göre kimlik, sabit bir varlık değil, sürekli inşa edilen ve belirsizlikler karşısında güvenlik sağlayan bir süreçtir. Birey, yönüzlük karşısında normlara ve otoriteye tutunarak varoluşsal bir istikrar arar (Bauman, 2024a, s. 48-49). Murtaza karakteri, modern toplumun sunduğu yön kaybı karşısında otoriteye bağlılıkla tutunmaya çalışan bir figür olarak öne çıkar. Disiplin, terbiye ve vazife gibi kavramlara sıkı sıkıya sarılması, onun hem kimliğini inşa etme hem de çevresindeki dünyayla başa çıkma çabasıdır.

Bauman'a göre modernlik, doğallığın karşısına insan eliyle inşa edilen düzen fikrini koyar; bu düzen, toplumsal akışkanlığı denetim altına alma çabasının hem gerekçesi hem de aracı hâline gelir (Bauman, 2003, s. 13-15). Murtaza karakteri de bu kırılma eşikte konumlanır. Onun düzene, disipline ve otoriteye bağlılığı, bireysel bir seçimden çok, modern toplumun sunduğu yön kaybı karşısında geliştirdiği savunma mekanizmasıdır. Normlara sınımsız sarılan Murtaza, hem kendi varoluşunu anlamlandırmaya çalışmakta hem de bu tutumu nedeniyle çevresiyle sürekli çatışma yaşamaktadır. Bu durum, onun kimlik inşasının hem bireysel güvenlik arayışının hem de toplumun dışlayıcı ve şekillendirici baskılarına verilen bir uyum tepkisinin sonucu olduğunu gösterir.

Murtaza'nın kimliği "vazife ahlakı" etrafında şekillenir. Bekçilikten fabrika kontrol memurluğuna uzanan yolculuğunda, kendisini yalnızca bir görevli değil, otoritenin taşıyıcısı olarak görür. Orhan Kemal, Murtaza karakteri üzerinden bireyin sisteme körü körüne bağlılığını

hicveder; bu yönüyle Murtaza, otoritenin trajikomik temsilidir (Görgülü, 2020, s. 441). “Mürteza demek vazife demek, vazife demek Mürteza demektir” (s. 271) sözü, onun yaşamı bir görev bilinciyle özdeşleştirdiğini gösterir. Bu görev anlayışı, sınıfsal bir üstünlük hissi de üretir; “kurs görmüş” birey olarak halktan ayrışır, onları kontrol etme hakkını kendinde görür. Hilmi Yavuz’a göre Murtaza’nın bu tutumu, Kantçı ödev ahlakını çağırıştırır. Ödevin gereklerini sorgulamadan yerine getiren Murtaza, ahlaki eylemin temelini otoriteye koşulsuz itaate indirger. Böylece bireysel iradesini otoritenin buyruğuna tabi kılarak hem modern bürokratik düzenin hem de geleneksel itaate dayalı ahlak anlayışının iç içe geçtiği bir figüre dönüşür (Yavuz, 1975, s. 177).

Murtaza’nın otoriteyle kurduğu bu bağ, Foucault’nun disipliner toplum anlayışıyla da örtüşür (Örkün, 2018, s. 173-174). Görev, gözetim ve denetim onun kimliğinin hem dayanağı hem de sınırınıdır. Üniforması, toplum gözünde otoriteyi temsil ederken; onun birey olarak görünürlüğünü de şekillendirir. Ancak bu kimlik inşası, toplumla uyum değil, çatışma doğurur. Hem iş arkadaşları hem ailesi tarafından dışlanır; içselleştirdiği otorite anlayışı duygusal ilişkilerini zedeler.

Orhan Kemal, Murtaza’nın otoriteye bağlılığını ironik bir anlatımla sunar; onu hem trajik hem de mizahi bir figür olarak kurgular. Don Kişot’a benzerliği, onu modern bürokrasinin gerçeklikten kopuk “şövalyesi”ne dönüştürür. Disiplin tutkusu, bireysel bir saplantı olmaktan çıkar; devletin sıradan bireyler üzerindeki baskı mekanizmasını görünür kılar.

Murtaza’nın kimliği yalnızca bireysel değil aynı zamanda ideolojik bir kurgudur. Görev bilinciyle ördüğü yaşamı, onu toplumdaki dışlayan bir aidiyet biçimine dönüştürür. Göçmen geçmişiyle şekillenen bu kimlik, devletle tam özdeşleşme üzerinden kurulsa da ne toplumsal kabul getirir ne de bireysel huzur. Böylece *Murtaza*, otoriteye sadakatin hem bireyi nasıl şekillendirdiğini hem de nasıl yalnızlaştırdığını gösteren güçlü bir edebî temsile dönüşür.

1.4. Ailevi Bellekten Devşirilen Kimlik: “Şehit Dayının Yeğeni Murtaza”

Murtaza’nın kimlik inşasında ailevi belleğin önemli bir rol oynadığı görülür. Karakterin sık sık şehit dayısı Kolağası Hasan Bey’i hatırlaması, bireysel kimliğini idealleştirilmiş bir aile figürü üzerinden temellendirmeye çalıştığını gösterir. Maurice Halbwachs’a göre bireysel bellek, yalnızca kişisel deneyimlerin değil, toplumsal çerçeveler içinde biçimlenen ve kuşaktan kuşağa aktarılan anlatıların ürünüdür (Halbwachs, 2023, s. 85). Bu bağlamda Kolağası Hasan Bey, Murtaza için hem ailevi hem de ulusal belleğin taşıyıcısı konumundadır.

Balkan Harbi’nde şehit düşen Hasan Bey, Murtaza’nın gözünde ulaşılmaz bir kahraman figürüdür. Roman boyunca tekrar edilen “mübarek kan” ifadesi, bu figüre atfedilen kutsallığı pekiştirir. Murtaza, onun “rahat yatakta değil, vatan uğruna dökülen kanla” hayatını kaybetmiş olmasını büyük bir gururla sahiplenir. Bu hayranlık yalnızca duygusal bir bağlılık değil, aynı zamanda kimliksel bir özdeşleşme biçimidir. Murtaza’nın odasında asılı duran kara kalem portre, bu idealleştirmenin görsel bir sembolü olarak işlev görür.

Murtaza’nın oğluna “Hasan” adını vermesi, dayısıyla kurduğu bu özdeşleşmeyi kuşaklar arası bir aktarıma dönüştürme çabasını gösterir. Ancak oğlunun onun beklentilerini karşılamaması, bu aktarımın başarısızlığını ve dolayısıyla kimlik inşasında yaşanan kırılmayı yansıtır. Dayısının döktüğü kanı “mübarek”, “halis” ve “Türk kanı” gibi ifadelerle yücelten Murtaza, onun adını yaşatmakla yetinmez; aynı zamanda onun erdemlerini yaşamak, temsil etmek ister. Bu yönüyle “şehit dayının yeğeni” olmak onun için hem kişisel bir onur hem de toplumsal bir kimlik göstergesidir.

Murtaza'nın askeri yürüyüş tarzıyla betimlenen "kaz adımları" yalnızca fiziksel bir özellik değil özdeşleştiği figürün davranışlarını içselleştirme biçiminin dışı vurumudur. "Karnı içeride, göğsü dışarıda", "gözleri karşılarda değişmeyen bir noktada" şeklinde tanımlanan bu duruş, üniformanın onun zihnindeki anlamını da açıklar. Üniforma, Murtaza için yalnızca bir kıyafet değil, aynı zamanda güç, ayrıcalık ve kimlik sembolüdür. Kendini halktan ayıran bu nesne, aynı zamanda ailesel bellekte idealize edilen dayısına yaklaşmanın da bir aracı hâline gelir.

Murtaza'nın mal dağıtımını konusundaki idealist yaklaşımı ve bekçilik mesleğine duyduğu istek, aynı zihinsel yapının ürünüdür. Pamuk fabrikasında kâtiplik önerilmesine rağmen onun nihai hedefi bekçi olmaktır. Zira bekçi üniforması, subay dayısının askerî kıyafetine benzemektedir: "Hangi işi tutarsa tutsun, kafasında Kolağası Hasan Bey, Hasan Bey'in subay urbasına benzeyen sivillerden ayrı, az da olsa subayları hatırlatan bir urba, bir bekçi urbası" (s. 21). Üniformasını terziye götürerek subay giysisine benzetmeye çalışması ve bu üniformayı tamamlayan postal, palaska, kasket, düdük gibi unsurlara verdiği önem, onun bu kimlik kurgusuna ne denli inandığını gösterir. Üniformasını giydiğinde halkın kendisine hayranlıkla baktığını sanması, kendi fantezi evreninin bir iz düşümüdür: "Şimdi ispatladı işte damarlarında şehit Kolağası Hasan Bey'in mübarek kanının dolaştığını" (s. 21). Bu durum, Erikson'un tanımladığı geçici fakat yoğun kimlik bilinci hâliyle örtüşür; birey, henüz tam bir kimlik bütünlüğüne ulaşmamışken içsel özdeşleşme arzusu ile toplumsal beklentiler arasında sıkışır (Erikson, 1968, s. 165).

Murtaza için üniforma, göçmen bireyin otoriteyle özdeşleşerek meşruiyet kazanma çabasının simgesidir. Hem kaybedilen toplumsal statünün telafisi hem de yerli halk karşısında kabul görme arzusu, bu sembolik objede somutlaşır. Yerinden edilmiş bir birey için üniforma, sabit bir kimlik ve varoluşsal güvenceyi temsil eder.

Murtaza'nın dayısına duyduğu hayranlık, göçmen kimliğini inşa etme sürecinde merkezî bir rol oynar. Hasan Bey onun gözünde yalnızca bir aile büyüğü değil, aynı zamanda idealleştirilmiş bir geçmişin ve yitirilen bir toplumsal statünün temsilcisidir. Dayısının "kutsal vatan toprağına akıttığı kan", Murtaza için hem gurur kaynağıdır hem de yoksulluk ve aşağılanmaya karşı geliştirdiği ahlaki üstünlük söyleminin temelidir. Bu figür aracılığıyla şekillenen kimlik, aynı zamanda dışlanmaya karşı geliştirilmiş manevi bir zırh işlevi görür.

Erikson'un kimlik gelişimi kuramına göre birey, özdeşleştiği figürler toplumsal karşılık bulmadığında çatışma yaşar (Erikson, 1968, s. 158-159). Murtaza da dayısıyla özdeşleştiği ölçüde toplumdan uzaklaşır.

Murtaza, idealize ettiği şehit dayısıyla özdeşleşme arzusunu bekçilik mesleğiyle gerçekleştirmeye çalışır. Ancak annesi ve halası bu hayranlığı anlamlandıramaz. Halası, "budala" diyerek Hasan Bey'i küçümserken; annesi "Çekmez ola idin, ah çekmez ola idin o kakavan dayına!" (s. 19) diyerek oğlunun arzusunu değersizleştirir. Tüm bu dışlayıcı söylemlere rağmen Murtaza, kendini dayısının mirasına ve mesleğine adamaktan vazgeçmez. Annesinin ölümünde bile gözyaşı dökmez; çünkü onun gözünde şehit olan dayısı, sıradan bir ölümle hayatını kaybeden annesinden üstündür. Kardeşinin "Bu kafayla inşallah olursun Atina'ya vali!" sözlerine verdiği "İstemem valiliğini bile Atina'nın. İsterim ölmek dayım gibi boğuşarak. Hem de tıpkı dayım gibi içmek şehadet şerbetini!" (s. 20) yanıtı, onun milliyetçi duygularla beslenen şehitlik idealini ne ölçüde içselleştirdiğini gösterir. Roman, bu yönüyle göçmenlikten kaynaklanan kimlik krizini geçmişe dönük idealle özdeşleşme ve bu ideal uğruna kendini feda etme arzusu üzerinden çözümler.

Murtaza'nın görev anlayışı, içerikten çok şekil üzerinden tanımlanır. Bekçiliği bir kamu hizmeti olarak değil gücü temsil eden bir statü olarak benimser. Üniformaya gösterdiği aşırı özen ve bu bağlamda yaşadığı komik durumlar -örneğin iki ayağını aynı paçaya sokarak düşmesi- Henri Bergson'un mizah kuramı bağlamında değerlendirilebilir. Bergson'a göre bir karakter, gülünçlüğüne farkında değilse bu farkındalık eksikliği mizahi etkiyi artırır (Bergson, 2014, s. 13). Murtaza'nın çevresinde alay konusu olduğunu fark etmemesi, bu mizahi durumu pekiştirir. Tanımadığı birine dayısını sorması ve aldığı ironik cevabı ciddiye alarak etrafa nutuk çekmesi de bu farkındalık yitimini trajikomik bir boyuta taşır.

Murtaza'nın askerî geçmişe duyduğu hayranlıkla biçimlenen bireysel kimliği, ailevi belleğin yücelttiği figürler üzerinden kurulmuştur. Bu figürler, onun hem geçmişle hem de toplumla kurduğu bağın temelini oluşturur. Ancak bu bağ, aynı zamanda onun toplumdan dışlanmasına neden olan çatışmalı bir aidiyet biçimine dönüşür. Bu yönüyle Murtaza'nın kimliği, idealize edilmiş ailevi anlatılar ile toplumsal gerçeklik arasında sıkışan bir özdeşleşme örüntüsüne işaret eder.

2. Aidiyet Arayışı ve Ötekileştirme

2.1. Aidiyet Arayışı

Bauman'a göre kimlik, bir aidiyet krizinin ürünü olarak ortaya çıkar. Birey, yaşadığı gerçeklik ile olmak istediği ideal arasında açığa çıkan mesafeyi kapatma çabasıyla kimlik inşa eder. Bu bağlamda kimlik, mevcut gerçekliğin aşılması ve bireyin kendini belirli bir çerçeveye göre yeniden kurma sürecidir. Ancak bu süreç hiçbir zaman tamamlanmaz; kimlik daima eksik, kırılabilir ve oluşum hâindedir (Bauman, 2017, s. 30). Murtaza da muhacir geçmişi, sınıfsal konumu ve otoriteyle kurduğu ilişki biçimleri aracılığıyla böyle bir aidiyet krizinin merkezinde yer alır. Onun kendisini "devletin sadık bekçisi" olarak tanımlama çabası hem toplumsal kabul arayışıyla hem de "yabancı" olma hâlimden kurtulma isteğiyle doğrudan ilişkilidir.

Pierre Nora ise kimliği, belleğin mekânsal sürekliliğiyle ilişkilendirir. Ona göre hafıza yalnızca geçmişin yansıması değil, bireylerin ve toplulukların "kim olduklarını" sürekli yeniden ürettikleri bir çerçevedir. "Artık hafıza ortamları olmadığı için hafıza mekânları vardır" derken (Nora, 2022, s. 19), aidiyetin sabit bir köke değil, hatırlama biçimlerine dayandığını vurgular. Bu açıdan Murtaza'nın kimlik arayışı da kaybolan aidiyetlerin yerine sembolik bir "hafıza mekânı" kurma çabası olarak okunabilir.

Murtaza'da otoriteye bağlılık, yalnızca karakteristik bir özellik değil aynı zamanda aidiyet arayışının tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Göçmen kimliği nedeniyle toplumdan dışlanan Murtaza, "ideal yurttaş" olma hedefiyle kendisini çalışkanlık, sadakat ve itaat gibi değerler etrafında tanımlar. Bu değerler onun gözünde yalnızca bireysel erdemler değil, aynı zamanda toplum tarafından tanınmanın ve kabul edilmenin araçlarıdır. Ancak bu çaba, sürekli olarak çeşitli ötekileştirme biçimleriyle sekteye uğrar. Toplumun merkezine yaklaşmak için gösterdiği her çaba, onu yeniden dışarı iter. Böylece Murtaza'nın kimliği, Bauman'ın tanımladığı o hiç tamamlanamayan inşa sürecinin edebî bir yansıması hâline gelir.

Kimlik inşası ile göçmenlik deneyimi arasında doğrudan bir bağ kurulabilir. Göçle birlikte aidiyet bağları kopar; birey hem geçmişinden hem de yeni çevresinden uzaklaşır. Murtaza da mübadeleyle gelen bu kopuşun ardından ait olduğu kültürel bağlamdan soyutlanmış ve kimliğini yeni koşullar altında, farklı bir referans sistemi içinde yeniden kurmaya zorlanmıştır. Ancak yerli toplumun gözünde göçmen kimliği ikincil, hatta eksik bir kimlik olarak değerlendirilir. Iain Chambers'ın ifadesiyle göçmen birey, geçmişin kırık aynalarında

parçalanmış bir kimliği taşır; şimdiyle ve belirsiz bir gelecekle sürekli bir pazarlık hâlinindedir (Chambers, 2014, s. 19).

Murtaza, bu kimlik boşluğunu doldurmak amacıyla devlete ve otoriteye mutlak bir sadakatle bağlanır. Bekçilik mesleğini seçmesi, bu bağlamda yalnızca bir iş tercihi değil, aynı zamanda kendini yeniden tanımlama çabasıdır. Ne var ki Erikson'un tanımıyla bu süreç, "kimlik bütünlüğü" nün değil, "kimlik karmaşası" nın göstergesidir. Birey, kendi iç dünyasına ve deneyimlerine dayanan bir kimlik geliştirmek yerine, toplumun makbul gördüğü kalıpları benimser; bu ise bireyin öz benliğini zayıflatır ve onu kimliksel bir çatışmaya sürükler (Erikson, 1968, s. 158-165).

Murtaza, toplumun "biz" olarak tanımladığı merkezle özdeşleşebilmek için egemen değerleri içselleştirir. Ancak bu içselleştirme süreci, onu topluma entegre etmek yerine daha da dışlanmasına neden olur. Özellikle dili, davranışları ve dünya görüşü nedeniyle hem ailesi hem de çalışma arkadaşları tarafından anlaşılmayan, hatta alaya alınan bir figüre dönüşür. Bu durum, Pierre Bourdieu'nün (Bourdieu, 2014, s. 53) kavramsallaştırdığı sembolik şiddet bağlamında değerlendirildiğinde göçmen kimliğin nasıl bastırıldığını ve görünmez kılındığını ortaya koyar. Murtaza, otoriteye sıkı sıkıya bağlanarak bu şiddeti bertaraf etmeye çalışsa da hem kamusal alanda hem de özel yaşamında sürekli dışlanmaya maruz kalır.

Murtaza'nın dayısı Hasan Bey'e duyduğu hayranlık, onun güç, onur ve aidiyetle ilişkilendirdiği kahramanlık imgesinin bir yansımasıdır. Murtaza, dayısının şehitliğini, toplumsal statü ve değerlerle özdeşleştirir. Mübadele sonrasında da bu kahramanlık figürü onun kimlik ve prestij kaynaklarından biri olmaya devam eder.

Murtaza romanı, göçmen bir bireyin tanınma ve kabul edilme arzusunun ve bunun yarattığı kimlik krizini işler. Murtaza'nın düzen, disiplin ve sadakat anlayışı, çoğunlukla mübadele sonrası toplumsal dışlanmanın bir savunma mekanizmasıdır. Ancak mübadele öncesi hayatına dair bilgilerimiz sınırlı olduğu için bu değerlendirme öncelikle mübadele sonrası döneme odaklanır. Roman, "makbul vatandaş" idealini sorgulayarak göçmenlerin yaşadığı çatışmaları ortaya koyar.

Murtaza'nın topluma duyduğu bağlılık, onun içinde bulunduğu yapıya dâhil olma isteğinin göstergesi olsa da bu istek çoğu zaman karşılık bulmaz. Göçmen geçmişi nedeniyle içinde yaşadığı toplumda sürekli bir "misafirlik" duygusu yaşar. Bu misafirlik ne geldiği yere ne de vardığı yere tam olarak ait olamama hâlidir. Yerli kimliğe eklenememesi, onu sosyal bir ara alana hapseder. Bu ikili dışlanmışlık, karakterin davranışlarında güvencesizlik, katılık ve savunmacılık olarak tezahür eder. Murtaza'nın aidiyet arayışı, nihayetinde ne geçmişiyse ne de bugünüyle barışabilen, sürekli bir özdeşleşme açlığı içinde şekillenen bir kimliğin anlatısına dönüşür.

2.2. Ötekileştirme

Bauman'a göre modern toplumlarda "öteki"ye yönelen dışlayıcı refleksler, yalnızca kültürel ya da ahlaki zeminden değil, aynı zamanda varoluşsal güvensizliklerden beslenen savunma mekanizmalarından kaynaklanır. Nasıl ki beden, içine giren yabancı bir maddeye karşı bağışıklık sistemi aracılığıyla tepki veriyorsa, toplumsal beden de "yabancı" olarak kodlanan bireyi sistem dışına atma arzusu taşır. Bu savunma refleksleri; mekânsal izolasyon, asimilasyon baskısı ya da görünmezleştirme gibi pratiklerde karşılık bulur. Bauman'a göre günümüzde, "yabancılarla konuşmak" dahi tehdit olarak algılanırken, göçmenler bir tür "toplumsal temizlik" arzusunun nesnesi hâline gelir (Bauman, 2024a, s. 156-157). Bauman ayrıca, yabancıların

“öngörülemezliği”nin yerleşik topluluklarda korku ve kaygı uyandırdığını belirtir; çünkü tanıdık sosyal kategorilere dâhil edilemediğinden yabancıların niyet ve davranışları kestirilemez ve potansiyel tehdit olarak algılanır (Bauman, 2024b, s. 14-15). *Murtaza* romanında hem mahallede hem de fabrikada dışlanan, toplumsal kabul görmeyen ancak düzeni korumakla yükümlü kılınan Murtaza karakteri, bu dışlayıcı yapılarla çevrelenmiş “öteki”nin edebî bir temsilidir.

2.2.1. Dil Üzerinden Ötekileştirme

Murtaza romanında göçmen kimliğin dışlanması yalnızca toplumsal ilişkiler düzeyinde değil aynı zamanda dilsel pratikler aracılığıyla da belirgin biçimde inşa edilir. Murtaza'nın kimliği, hem kendine özgü şivesiyle hem de kendisine yöneltilen küçültücü ifadelerle sistematik biçimde ötekileştirilir. Bu süreç, karakterin yalnızca toplumsal konumunu ve sınıfsal aidiyetini değil aynı zamanda içselleştirdiği savunma mekanizmalarını da görünür kılar.

Murtaza'nın şivesi, roman boyunca onun göçmenliğini belirleyen temel göstergelerden biridir. Orhan Kemal'in şiveyi yalnızca karakterin konuşma tarzını yansıtmak için değil, onun kişiliğini derinleştiren ve inandırıcılığını artıran bir araç olarak kullandığı görülür. Narlı, bu bağlamda Murtaza'nın şivesi olmasa onun otoriter, saf ve “vazifesinin aslanı” kimliğine bürünemeyeceğini vurgular (Narlı, 2020, s. 39-40). Kendine has konuşma biçimi, çevresi tarafından alay konusu yapılır; bu ise hem etnik hem dilsel düzeyde dışlamayı pekiştirir. Özellikle kahvehanede kendisiyle alay edilmesi karşısında kullandığı “hissiz kalabalık” ifadesi, Murtaza'nın toplumla arasında gelişen yabancılaşmanın ve kırılmanın göstergesidir. Bu yabancılaşma, bireysel düzeyde olduğu kadar sınıfsal ve kültürel bir ötekileştirmenin de parçasıdır.

Murtaza, kendisini “numune-i imtisal” olarak görürken çevresindekiler onu bir “soytarı” olarak algılar. Oğlunun ve mahalledekilerin kendisine yönelttiği “deli”, “kakavan”, “andavallı”, “kösnük” gibi sıfatlar, bireyin söylem düzeyinde aşağılanarak toplumsal sistem dışına itilmesinin örnekleridir. Bu tür dilsel saldırılar, Pierre Bourdieu'nün “sembolik şiddet” kavramıyla açıklanabilir. Söz konusu ifadeler, fiziksel güç kullanmaksızın bireyi ikincil bir konuma iten, değersizleştiren ve bu durumu meşrulaştıran bir şiddet biçimidir (Bourdieu, 2014, s. 53).

Fabrika sahneleri, bu sembolik şiddetin daha açık biçimde görünür olduğu alanlardır. Murtaza'nın görevini yerine getirmek üzere Azgın'ı uyarması sonrasında maruz kaldığı hakaretler, göçmenliğe yönelen aşağılayıcı söylemlerle doludur: “Boynuzlu”, “kösnük”, “geyik”, “boklu göçmen”, “kanı bozuk”, “kaç paralık adamsın ki”, “gavur çanları içinde yetişmiş” gibi ifadeler, göçmen kimliğinin aşağı, güvensiz ve tehlikeli bir varlık biçimi olarak kodlandığını ortaya koyar. Bu söylemler, mübadele sonrası Türk toplumunda oluşan kolektif belleğin dışlayıcı doğasına işaret eder. Söz konusu ifadeler, geçmişin deneyimlerinden süzülen, kuşaktan kuşağa aktarılan kolektif ön yargıların dile dökülmüş hâlidir.

Murtaza'ya yöneltilen bu dilsel saldırılar yalnızca geçici hakaretler değildir; aynı zamanda göçmen kimliğin sabit ve olumsuz bir stereotipe indirgenmesidir. Fen Müdürü'nün Murtaza'yı “beş paralık bir Muhacir oğlu” olarak tanımlaması, etnik köken üzerinden bir ayrımcılığı meşrulaştırır. “Kandan ve tenden olmayan” vurgusu, ulusal ve kültürel saflık ideallerine dayalı bir dışlama stratejisidir. Benzer şekilde Nuh'un, “Nereden baksan altmış paralık bir muhacir oğlu, bense hemşerisiyim” (s. 193) ifadesi, hemşeriliği göçmenlik karşısında üstün gören, aidiyeti yerellik üzerinden tanımlayan bir hiyerarşiyi ifşa eder.

Göçmen kimliğin yalnızca dışlayıcı söylemlerin nesnesi değil, aynı zamanda grup içi dayanışma veya düşmanlık biçiminde yeniden üretildiği de gözlemlenir. Nuh'un Ferhat'a ilişkin, "İt iti ısıtır mıydı? O da muhacirdi, öteki de" yorumu, göçmen kimliklerin grup içi dayanışma biçimleri üzerinden nasıl anlamlandırıldığını gösterir. Ancak bu dayanışma dahi, öteki oluşun sınırlarını pekiştirir.

İşçiler arasında yaygın biçimde kullanılan "Muhacir Murtaza", "altmış paralık bir muhacir oğlu", "beş paralık muhacir" gibi sıfatlar, göçmenliğin adeta bir hakaret aracı hâline geldiğini gösterir. Burada birey, kendi adıyla değil; etnik ve tarihsel kimliğiyle tanımlanır ve bu kimlik olumsuz bir değer yükü taşır. "Muhacir" sözcüğü, tarihsel bağlamından soyutlanarak sosyal bir damgalamaya dönüşür.

Murtaza'da göçmen karakterin ötekileştirilmesi, dilsel pratikler üzerinden sistematik biçimde inşa edilir. Murtaza'ya yöneltilen küçültücü ifadeler, bireysel deneyimin ötesine geçerek kolektif bellekte yer etmiş ön yargıların dışa vurumuna dönüşür. Bu ötekileştirme, Halbwachs'ın toplumsal hafıza kuramı ile Bourdieu'nün sembolik şiddet kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde göçmenliğin sadece tarihsel bir kimlik değil, aynı zamanda toplumsal düzenin içinde sürekli yeniden üretilen bir dışlanma biçimi olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Davranışsal Ötekileştirme

Murtaza'nın toplumsal düzende karşılaştığı dışlanma biçimleri yalnızca dile yansıyan ifadelerle sınırlı kalmaz; davranışları, jestleri ve görev anlayışı da ötekileştirmenin hedefi hâline gelir. Özellikle fabrika ortamında onun disiplinli, kuralcı ve aşırı ciddi tavırları, çevresi tarafından ciddiyetle değil, alayla karşılanır. "Muhacir kontrol" şeklindeki taklitler, yalnızca bireysel bir davranışın değil, o davranışla özdeşleştirilen kimliğin karikatürize edilmesidir. Alaya alınan sadece Murtaza'nın kendisi değil, onun üzerinden şekillenen göçmen kimliği ve temsil ettiği değerlerdir.

Murtaza'nın görev tanımını aşan bir titizlikle hareket etmesi, onun gözünde sisteme entegre olmanın ve toplumsal kabul görmeyen yoludur. Ancak bu çaba, yerleşik toplumun gevşeklik ve görmezden gelme temelli normlarına aykırı düştüğünde, ironik biçimde dışlanma nedenine dönüşür. Toplumun "normal" kabul ettiği gevşek disiplin anlayışı, Murtaza'nın göçmen geçmişinden beslenen sert ve kurallı tutumuyla çatıştığında, bu davranışlar tuhaf olarak karşılanır. Göçmenin toplumsal uyum için gösterdiği çaba, paradoksal bir biçimde dışlanmayı pekiştiren bir etkene dönüşür.

Murtaza'nın davranışları, ailesinden ve geçmişinden miras aldığı içselleştirilmiş düzen, disiplin ve otorite anlayışının dışa vurumudur. Bu davranışlar, onun sosyal çevresindeki bireylerin beklentileriyle örtüşmediği için yabancılaşma ve ötekileştirme üretir. Murtaza'nın iş arkadaşları tarafından sürekli göz hapsine alınması, onun her hareketinin göçmenliğin bir temsiline dönüştürülmesiyle sonuçlanır. Bu durum, bireysel davranışların kolektif kimlikler üzerinden değerlendirildiği bir ötekileştirme biçimidir.

Bauman'ın (2024a, s. 156-157) göçmenleri "öngörülemez varlıklar" olarak tanımlaması da anlamlıdır. Toplumun belli kalıplar içinde davranmasını beklediği bireyler arasında, Murtaza gibi normların dışına çıkan bir figür, huzursuzluk yaratır. Disiplinli tavırları, düzen arayışı ve görev bilinci, Bauman'ın tanımladığı şekliyle, yerleşik gruplarda tehdit algısı yaratacak kadar aykırı bulunabilir. Çünkü Murtaza'nın davranışları, toplumun kendi içindeki gevşek dengeyi bozan bir unsur olarak görülür.

Murtaza'nın davranış biçimleri, bireysel bir karakter özelliği olmaktan çıkarak göçmen kimliğinin görünür yüzüne dönüşür. Göçmenliğe atfedilen kalıp yargılar onun her hareketinde yeniden üretilir. Fabrikada disiplin sağlamak amacıyla işçileri uyarması ya da çalışma düzenini denetlemesi, yerli işçilerce işgüzarlık ve tuhaflık olarak algılanır. Böylece, davranışsal düzeyde bir stereotipleştirme oluşur: Murtaza'nın her hareketi "tipik bir muhacir davranışı" gibi okunur. Bu noktada, sembolik şiddet yalnızca dil üzerinden değil, beden dili, jest ve mimikler, taklit ve dışlayıcı davranış kalıpları aracılığıyla da işler.

Murtaza'nın davranışsal düzeyde ötekileştirilmesi, dilsel ötekileştirmenin tamamlayıcısı olarak işlev görür. Yalnızca ne söylediğiyle değil, nasıl davrandığıyla da dışlanan Murtaza, mübadele sonrası toplumun yerleşik normlarına aykırı bir figür olarak temsil edilir. Dilsel ötekileştirme ile paralel olarak gelişen bu süreç, bireysel varoluş biçiminin, kolektif ön yargılarla kuşatılması anlamına gelir. Göçmen, diliyle olduğu kadar tavırla da dışlanır; bu dışlanma, onun toplum gözündeki "yabancı" konumunu pekiştirir.

2.2.3. Sınıfsal Ötekileştirme

Modern toplumlarda sınıfsal ötekileştirme yalnızca ekonomik eşitsizliklerin değil, aynı zamanda kültürel aidiyetlerin, yerel dayanışma biçimlerinin ve sembolik sınırların ürünüdür. Bu durum, özellikle göçmen kökenli bireylerde bir dışlanma biçimine dönüşür. Romanda başkışının fabrikadaki denetleyici konumu, yerli işçilerin hem sınıfsal hem de kültürel huzursuzluğunu tetikleyen bir unsur olarak öne çıkar. Murtaza, üretim alanında görevli olmasına rağmen, hemşehrilik bağlarıyla örülü sosyal dokunun dışında kaldığı için sürekli olarak dışlanır. Yerli işçiler arasındaki dayanışma, yalnızca sosyal değil, aynı zamanda kimlik temelli bir aidiyet üretirken Murtaza bu aidiyetin dışında ve karşısında konumlandırılır.

Bauman'ın "atık insanlar" kavramıyla düşünüldüğünde sistemin kıyasına itilmiş bu figür, modernleşmenin dışlayıcı yapılarının bir ürünü olarak değerlendirilebilir (Bauman, 2021, s. 15-16). Murtaza'nın otoritesine yöneltilen tepki, yalnızca bireysel antipatiyle sınırlı değildir; bu tepkinin ardında, göçmen birinin "üst pozisyona" gelmesinin kabul edilmemesi yatmaktadır. Bu durum, sınıfsal ötekileştirmenin kültürel bir zemine oturduğunu gösterir. Murtaza'nın işçilere müdahalesi, onun görev tanımı çerçevesinde haklı olsa da göçmen kimliği nedeniyle bir tür had aşımı, sınır ihlali olarak değerlendirilir. Bu algı, göçmenin hiyerarşik sistemde yalnızca alt pozisyonlarda makbul görüldüğünü, yukarıya çıktıkça tehditkâr hâle geldiğini gösterir.

Fen Müdürü'nün "Ama bu fabrikaya mutlaka bir Murtaza lazım" (s. 312) sözü, otoriter figürlerin üretim sürecindeki işlevsel rolünü ve sermaye sahiplerinin disiplinli, denetlenebilir bir iş gücüne duyduğu ihtiyacı özetler. Bu yaklaşım, Murtaza'nın kişiliğinden çok, temsil ettiği otoriter işleyişe duyulan yapısal gereksinimi vurgular. Ne var ki bu gereksinim, onun toplumsal kabulünü sağlamaz; aksine bu işlevsellik, Murtaza'yı diğer işçilerin gözünde tahakküm aracına dönüştürür.

Roman boyunca Murtaza'nın sınıfsal konumu, göçmenliğin getirdiği damga ile sürekli olarak sorgulanır. Otorite sahibi olması, işçilerin gözünde onun bu otoriteyi "hak edip etmediği" sorusunu doğurur. Yerli işçilerin gözünde Murtaza, ne kadar çalışkan ya da disiplinli olursa olsun, "bizden biri" değildir; bu da onun otoritesini meşruiyetten çok tahakküm olarak gösterir. Murtaza'nın disiplin anlayışı ile işçilerin dayanışma kültürü arasında oluşan gerilim, göçmen kimliğin hem sınıfsal hem kültürel anlamda dışlandığını gözler önüne serer. Göçmen, yerli nüfus karşısında sadece farklı değil, eksik ve potansiyel olarak tehlikeli bir figürdür.

Murtaza'nın konumu, Norbert Elias'ın "yerleşikler ve dışlanmışlar" yaklaşımı ışığında okunabilir. Elias'a göre yerleşikler, kendi içlerinde bir normlar bütünü geliştirirken, dışarıdan gelenleri bu normlara uymamakla ve düzeni bozmakla suçlarlar. Güç bakımından daha avantajlı gruplar, kendilerini yalnızca daha güçlü değil, aynı zamanda daha "değerli" ve "erdemli" olarak görme eğilimindedir (Elias & Scotson, 1994, s. 15-16).

Murtaza'nın sınıfsal ötekileştirilmesi, yalnızca ekonomik bir yapı içinde değil, etnik köken, aidiyet ilişkileri ve sembolik hiyerarşiler bağlamında da anlam kazanır. Göçmen kimliği hem ait olduğu yerin hem de dâhil olamadığı toplumsal sınıfın göstergesi hâline gelir. Roman, bu yönüyle, göçmen figürün toplum içindeki meşruiyet mücadelesini sınıfsal dışlanmanın kültürel ve sembolik katmanlarıyla birlikte görünür kılar.

2.2.4. İdeolojik Ötekileştirme

Murtaza romanı, yalnızca bir bireyin trajik hikâyesini anlatmakla kalmaz; aynı zamanda ideolojik ve toplumsal ötekileştirmenin nasıl kurumsallaştığını da gözler önüne serer. Roman boyunca Murtaza'nın göçmenliği, bireysel niteliklerinden bağımsız olarak toplumsal, siyasal ve tarihsel kodlarla yeniden tanımlanır. Bu yeniden tanımlama süreci, kolektif belleğin şekillendirdiği dışlayıcı normlarla işler.

Fabrikada geçen sahneler, ideolojik ötekileştirmenin merkezindedir. Murtaza'nın "Vazifesinin arslanı, halis Türk!" (s. 348) ifadesi, yalnızca kişisel bir savunma değil, aynı zamanda göçmenliğe karşı yöneltilen dışlayıcı söylemler karşısında geliştirdiği ideolojik bir kalkan işlevi görür. "Halis Türk" vurgusu, "gavur muhacir" imasına karşı bir aidiyet iddiası olarak öne çıkar. Ancak bu milliyetçi savunma, toplumun kolektif hafızasında göçmene biçilen sınırları aşmakta yetersiz kalır.

Azgın Ağa'nın "Senin gibi binlerce kanı bozuğu feda ettim o bıyığa, çakal!" (s. 203) sözleri, dışlayıcı söylemin sembolik linç çağrısına dönüştüğünü ortaya koyar. Burada "bıyık", milletin şerefi olarak kutsanırken Murtaza gibi göçmenler "feda edilebilir" unsurlar hâline gelir. Aynı ideolojik dışlama "Biz Yunan'a kurşun atarken siz neredeydiniz?" (s. 206) sorusunda da belirginleşir; savaş deneyimi üzerinden kurulan yurttaşlık anlatısı, göçmenleri ulusal tarihin dışına iter. Bu, yalnızca "biz-onlar" ayrımı değil; aynı zamanda "hak edilmiş yurttaşlık" ile "sonradan gelenler" arasında çizilen dışlayıcı sınırdır. "Kanı bozuklar" ve "adam mı oldunuz?" gibi ifadeler bu sınırı derinleştirir.

Murtaza'nın bu dışlamaya karşı geliştirdiği en güçlü strateji, kendini ulusal anlatının içine yerleştirme çabasıdır: "Aslanıyım vazifemin ve yiğeniym şehit Kolağası Hasan Bey'in." (s. 204). Ancak bu çaba, alayla karşılaşır: "Hangi şehit kolağası?" "Bilmezsin? Duymadın nâmını? Okumadın tarih?" "Nerden duyacam? Benim babam da, emmim de, dayılarım da, dedem de şehit düşmüş. N'olmuş yani?" (s. 204.) Murtaza'nın ulusal tarihe katılma çabası, bu yanıtla değersizleştirilir.

Romanın farklı yerlerinde göçmenlerin mülkiyet edinmeleri de ideolojik dışlamanın gerekçelerinden biri hâline gelir. Azgın Ağa'nın "Bu memlekete geldiniz de ev, bark, tarla sahibi oldunuz tüm!" cümlesiyle mübadillerin elde ettikleri, yerli halkın kayıplarıyla karşılaştırılır ve "haksız kazanç" olarak sunulur. Göçmenler, yalnızca kültürel olarak değil, maddi kazanımlar üzerinden de "fazla" görülerek dışlanırlar.

Siyasal düzlemde Murtaza, otoriter devlet yapısının temsilcisi olarak konumlandırılır. İşçilerin "İsmet Paşacı, Halk Partili gece kontrolü istemiyoruz!" ve "Murtaza istifa!" gibi

sloganları, onun göçmen kimliğini siyasal bir aidiyetle özdeşleştirerek dışladığını gösterir. Bu sloganlar, sınıf mücadelesinin ideolojik boyutunu açığa çıkarırken Murtaza'nın bireysel konumunu siyasal yapının aracı hâline getirir. Böylece Murtaza, sadece işyerinde değil, politik düzlemde de bir öteki olarak kodlanır.

Devlete sadakat-halktan dışlanma şeklindeki çifte konum Murtaza'nın varoluşsal açmazını derinleştirir. Ne tam anlamıyla sistemin içindedir ne de tamamen dışındadır. Kapıcı Boşnak, Nuh'a "Muhacir isek gavuruz sence?" (s. 322) diyerek göçmen kimliğinin toplum nezdinde hâlâ "öteki" olarak algılandığını gösterir. Bu tür söylemler, yalnızca bireysel ön yargıları değil, ideolojik olarak içselleştirilmiş kolektif dışlama mekanizmalarını da yansıtır.

Murtaza romanı, göçmen kimliğinin toplumsal ve ideolojik kodlar tarafından nasıl dışlandığını; bireysel belleğin kolektif belleğe eklenme sürecinde yaşadığı zorluklar aracılığıyla görünür kılar. Murtaza, modern toplumda ne tam içeride ne de tamamen dışarıda kalmış kişilerin çarpıcı edebî temsilcilerinden biri olarak değerlendirilebilir.

2.2.5. Değer Yargıları Üzerinden Ötekileştirme

Zorunlu göçle birlikte yeni bir toplumsal düzene eklenmeye çalışan birey, aidiyet sorunuyla birlikte değersizleştirme ve dışlanmayla da karşı karşıya kalır. Göçmenlerin toplum içindeki konumu, çoğu zaman yalnızca kimlik temelli ayrımlarla değil, aynı zamanda ahlaki ve kültürel değer yargıları üzerinden kurulur. Bauman'a göre modern toplumlarda "öteki", düzenin karşıtı, kimliğin inşasında işlevsel bir sapma figürüdür; tehdit gibi algılanarak dışarıda tutulur (Bauman, 2024a, s. 147). Bu çerçevede Murtaza, düzeni sağlayan ancak bu düzene tam anlamıyla dâhil edilmeyen, çalışkanlığıyla görünür olduğu anda tehdit sayılan bir "öteki" olarak kurgulanır.

Murtaza, kültürel kimliğinin yanı sıra toplumsal değerler açısından da yetersiz, eksik ya da güvenilmez olarak tanımlanır. Fen Müdürü'nün Nuh'a hitaben söylediği "Bu muhacir oğlunu sana yardımcı diye aldık amma, asla güvenmek yok ona." (s. 136) cümlesi, göçmen kimliğinin baştan bir kuşku nesnesi olarak kodlandığını açıkça gösterir. Bu tür ön yargılar, göçmeni bireysel nitelikleriyle değil, grup kimliği üzerinden değerlendiren bir dışlama pratiğinin parçasıdır.

Murtaza'nın görevine duyduğu bağlılık, çevresi tarafından bir erdem değil, "aşırılık" olarak değerlendirilir. Fen Müdürü'nün "Ver koltuğu, koşsun sabahtan akşama kadar it gibi." (s. 136) ifadesi, Murtaza'nın emeğine duyulan saygıdan çok, bu emeğin araçsallaştırılmasını temsil eder. Göçmen birey burada sadece çalışkan değil, sömürülebilir olarak kurgulanır. Müdürün Murtaza'ya yönelik "Senin kesip attığın tırnağa böyle bir değil, bin muhacir oğlunu değiştirsem şerefsizim." (s. 136) sözleri ise göçmenin, yerli bireyle kıyaslandığında neredeyse insanlık değerinden çıkarıldığını gösterir. Bu söylemler, göçmenin yalnızca dışlanan değil, aynı zamanda toplumsal değer üretiminin dışında tutulan, vazgeçilebilir ve görünmez bir figür hâline getirildiğini gösterir. Göçmenlik bu bağlamda, etnik köken meselesinin ötesinde sistemli bir değersizleştirme biçimidir. Orhan Kemal, bu değersizleştirme pratiklerini bireyler arası ilişkilerle sınırlı kalmadan, yapısal olarak inşa edilmiş güç ve tahakküm ilişkileri bağlamında sunar.

Roman, göçmen kimliğinin yalnızca görünüşte değil, değer yargıları düzeyinde de dışlandığını gözler önüne serer. Murtaza'nın emeği takdir edilmez, sadakati itibarsızlaştırılır, kimliği ise hem kültürel hem ahlaki düzlemde sorgulanır. Bu durum, göçmenin tarihsel bir figür

olmanın ötesinde, bugünün toplumsal yapılarında da “değersizleştirilen” bir öteki olarak nasıl var edildiğini çarpıcı biçimde ortaya koyar.

3. Sonuç

Orhan Kemal’in *Murtaza* romanı, sadece bir karakter portresi değil; aynı zamanda göç, kimlik ve ötekileştirme gibi toplumsal olguların edebî bir temsili olarak okunabilir. Romanın merkezine yerleştirilen Murtaza karakteri, mübadele sonrası göçle yerinden edilmiş bir figür olarak hem bireysel kimlik inşasının hem de toplumsal dışlanmanın izleklerini taşır.

Çalışmanın ilk bölümünde detaylandırıldığı üzere Murtaza’nın kimliği, farklı düzlemlerde inşa edilir. Ekonomik ve ahlaki değerler bağlamında kendini “dürüstlük” ve “çalışkanlık” ilkeleriyle tanımlayan Murtaza, toplum gözünde budalalıkla özdeşleştirilir. Devlete ve otoriteye koşulsuz sadakati, onu sistemin koruyucusu kılarken aynı zamanda bürokratik yapının sınırlarında konumlanan bir figüre dönüştürür. Ailevi belleğe dayanan “şehit dayının yeğeni” kimliği ise geçmişle kurulan duygusal bir aidiyet bağı olarak karakterin kimliğini şekillendirir. Bu çok yönlü kimlik inşası, göçmenin hem bireysel hem de tarihsel belleğiyle kurduğu ilişkiyi açığa çıkarır.

İkinci bölümde ele alınan aidiyet arayışı ve ötekileştirme başlıkları ise, Murtaza’nın içinde yer aldığı toplumsal yapılarla kurduğu gerilimli ilişkileri gözler önüne serer. Mahallede, fabrikada, ailede ve devlet kurumlarında sürekli sınanan ve dışlanan Murtaza, ne tam anlamıyla kabul edilir ne de tamamen dışarıda bırakılır. Bu durum, göçmen kimliğinin Türk edebiyatındaki konumunu görünür kılar. Murtaza’nın ötekileştirilmesi, yalnızca etnik ya da kültürel farklılığa değil, sınıfsal, bürokratik ve toplumsal normlara uymayan bir duruşa da dayanır. Bu bağlamda Murtaza, hem sistemin sadık bir çalışanı hem de sistemin yabancı olarak çelişkili bir konumda varlık sürdürür.

Murtaza romanı, göçün bireysel kimlik, kolektif bellek ve toplumsal aidiyet üzerindeki etkilerini ele alırken edebiyatta göçmenliğin sembolik ve ilişkisel bir ötekilik biçimi olarak da konumlandırıldığını gösterir. Orhan Kemal’in romanı, dönemin toplumsal sınırlarını aşarak kimlik, aidiyet ve göç deneyimine dair evrensel bir sorgulama yapmaktadır.

Beyanlar

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen / Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Veri ve Materyallerin Kullanılabilirliği: Bu çalışmada kullanılan veriler yayımlanmış edebî metinlere dayanmaktadır.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazar bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçlarını kullanmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- Bağcı, M. (2022). Orhan Kemal'in Murtaza romanında laytmotif tekniğinin kullanılışı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (8), 687-702. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1150572>
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. (Çev. İsmail Türkmen). Ayrıntı.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*. (Çev. Mesut Hazır). Heretik.
- Bauman, Z. (2021). *İskarta hayatlar*. (Çev. Osman Yener). Tellekt.
- Bauman, Z. (2024a). *Akışkan modernite*. (Çev. Sinan Okan Çavuş). Tellekt.
- Bauman, Z. (2024b). *Kapımızdaki yabancılar*. (Çev. Emre Barca). Ayrıntı.
- Bergson, H. (2014). *Gülme*. (Çev. Devrim Çetinkasap). Türkiye İş Bankası.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril tahakküm*. (Çev. Bediz Yılmaz). Bağlam.
- Chambers, I. (2014). *Göç, kültür, kimlik*. (Çev. İsmail Türkmen-Mehmet Beşikçi). Ayrıntı.
- Elias, N. & Scotson, J. L. (1994). *The established and the outsiders a sociological enquiry into community problems*. SAGE.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: youth and crisis*. W. W. Norton & Company.
- Görgülü, P. (2020). Mizahi bir tip incelemesi: Murtaza. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(3), 431-445. <https://doi.org/10.34083/akaded.749160>
- Halbwachs, M. (2022). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*. (Çev. Büşra Uçar). Heretik.
- Halbwachs, M. (2023). *Kolektif bellek*. (Çev. Zuhul Karagöz). Pinhan.
- Kemal, O. (2015). *Murtaza*. Everest.
- Narlı, M. (2020). Orhan Kemal romancılığının nitelikleri / yenilikleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(3), 33-44. <https://doi.org/10.34083/akaded.750160>
- Nora, P. (2022). *Hafıza mekânları*. (Çev. M. E. Özcan). Doğu Batı.
- Örkün, B. (2018). Orhan Kemal'in Murtaza isimli romanını Foucault'nun özne ve iktidar kavramlarıyla birlikte okumak. *Folklor / Edebiyat*, 24(93), 167-176. <https://doi.org/10.22559/folkloredebiyat.2017.77>
- Uğurlu, N. (1972). *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*. Cem.
- Yavuz, H. (1975). Murtaza ve ödev ahlâkı. *Felsefe ve ulusal kültür* (s. 177-182). Çağdaş.

Extended Abstract

Orhan Kemal's *Murtaza* (1952) presents a multifaceted literary exploration of identity formation, belonging, and othering through the experiences of a protagonist with a migrant background. As a central figure, Murtaza is persistently subjected to scrutiny and exclusion due to his origins as a migrant, which shapes his social relations in complex ways. His identity is constructed through economic and moral values, loyalty to the state, obedience to authority, and familial narratives rooted in collective memory. However, this identity construction also reveals a tension between Murtaza's personal value system and the dominant societal norms around him. The protagonist is marginalized throughout the narrative due to his speech, behavior, ideological stance, class background, and the symbolic values he represents. In this respect, migration is not merely a physical displacement but a prolonged experience of identity crises, belonging struggles, and symbolic exclusion.

Within Turkish literature, Orhan Kemal is considered one of the prominent figures of the social realist tradition that gained prominence particularly in the 1940s. His novels depict the material conditions, psychological struggles, and ideological frameworks that shape the lives of workers, small tradespeople, civil servants, and migrants. Kemal's literary style goes beyond a rigid ideological stance and instead emphasizes the contradictions of everyday life. In *Murtaza*, this approach is evident through

the portrayal of a night watchman who personifies discipline, duty, and loyalty while navigating class tensions and sociopolitical shifts. Murtaza's immigrant identity contributes significantly to the critical perspective of the novel, as it continually challenges his societal acceptance and sense of rootedness.

The 1923 population exchange between Turkey and Greece, formalized as part of the Treaty of Lausanne, serves as an essential historical backdrop to the novel. This compulsory migration affected the lives of approximately two million people and left a lasting impact on collective memory and identity politics in Turkey. The trauma and dislocation caused by this event are represented both explicitly and implicitly in Turkish literature, particularly through characters who embody the experiences of resettlement, alienation, and social exclusion. In *Murtaza*, the protagonist's status as a descendant of exchanged populations functions as a lens through which to examine broader issues of belonging, displacement and negotiation with state authority.

The primary aim of this study is to analyze *Murtaza* within the context of identity construction and othering in the aftermath of the population exchange. The analysis is conducted using qualitative textual methods and is informed by three key theoretical frameworks: Maurice Halbwachs's theory of collective memory, Zygmunt Bauman's analyses of identity in modern society and Pierre Bourdieu's concept of symbolic violence. These frameworks allow for a multilayered interpretation of the novel, one that addresses not only class dynamics but also the ways in which displacement and memory disruptions shape identity.

Halbwachs's theory helps to interpret Murtaza's identity as not merely a personal construct but one that is embedded in intergenerational memories. Murtaza's worldview and self-perception are mediated by inherited narratives that both preserve a sense of origin and reinforce the struggle for recognition in the present. Bauman's conceptualization of identity in modern society offers another critical lens. According to Bauman, identity is no longer fixed or stable but is constantly negotiated, fragile, and often formed in response to external pressures. It is something to be invented rather than discovered—a process that is never complete, always vulnerable to rupture. This sense of incompleteness is particularly relevant to migrant subjects, who are caught between a desire to belong and the persistent reality of exclusion.

In Bauman's view, the experience of "placelessness" (*out-of-placeness*) afflicts migrants both symbolically and materially, resulting in a condition where the individual's identity is always in flux. Murtaza, displaced by historical processes beyond his control, embodies this paradox: his loyalty to the state, unwavering discipline, and recourse to tradition reflect an urgent need to construct a coherent self within an unstable and alienating social framework. Yet, this constructed identity is consistently undermined by the exclusion he experiences from others. The novel thus becomes a narrative of identity as an ongoing project—one situated at the intersection of history, social belonging, and political ideology.

Bourdieu's concept of symbolic violence, although originally theorized in the context of gendered power relations, is also crucial for understanding Murtaza's internalization of his marginal status. Symbolic violence operates through the misrecognition of social hierarchies as natural, deserved, or inevitable. In *Murtaza*, this mechanism is visible in the protagonist's unquestioned acceptance of authority and his rigid commitment to bureaucratic duty. His alienation is not merely imposed from the outside but internalized through behavioral codes and linguistic expressions that reinforce his subordinate position. Thus, the novel illustrates how marginalized individuals often perpetuate their own exclusion by reproducing the norms and values of dominant institutions. Murtaza's submission to state ideology and his identification with the role of the ideal citizen can be read as literary manifestations of symbolic violence.

In conclusion, Orhan Kemal's *Murtaza* is a compelling literary exploration of identity, belonging, and othering in the context of forced migration and its long-term sociopolitical consequences. By focusing on a character who is simultaneously a symbol of the working class and a displaced subject, the novel offers a rich terrain for analyzing how personal and collective histories shape the formation of self. Theoretical insights from Halbwachs, Bauman, and Bourdieu contribute to understanding the complex processes through which displaced individuals negotiate identity and social recognition. Ultimately, *Murtaza* presents identity not as a fixed and unchanging essence, but as a fluid, contested, and socially constructed process shaped by power relations.